

LIPTAI ERVIN

AZ OROSZORSZÁGI FORRADALMI TAPASZTALATOK FELHASZNÁLÁSA A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG VÉDELMEBEN

A szocialista forradalmat győzelmesen végrehajtó orosz munkásosztály harci tapasztalatainak alkalmazása már az 1918. októberi polgári demokratikus forradalom sikeréhez is jelentős mértékben hozzájárult. A budapesti helyőrség katonáinak a hatalommal való szembe fordulását a legfontosabb alakulatoknál azok a katonatanácsok szervezték, amelyeket főként az Oroszországból hazatért hadifoglyok által közvetített ismeretek alapján hoztak létre.

Mindez azonban még csupán ösztönös követése volt az orosz forradalom példájának. A tapasztalatok felhasználása akkor vált tudatossá, egy átgondolt stratégia és taktika részévé, amikor a magyar munkásosztály forradalmi erőinek vezetését a Kommunisták Magyarországi Pártja vette kezébe.

1918. november 24-én — egy héttel Kun Béla hazatérése után — megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártja. Az alapítók soraiban a hazatért internacionalistákon kívül ott volt a magyar munkásmozgalom baloldali ellenzéke több csoportjának képviselője, illetőleg vezetője. A fő kezdeményező erőt, a tudatos előrelátást, az új típusú párt munkájában való jártasságot azonban elsősorban a volt internacionalisták képviselték.

A párt legjobb aktivistái között, az 1918. novemberében párthatározatra hazatért közel 200 személyen kívül, nagy szerepet játszottak azok a volt hadifoglyok, akik a korábbi hónapokban érkeztek vissza Magyarországra. A kommunista párt által hirdetett eszmék szószólói voltak az orosz fronton járt egykori katonák százazei, akiket személyes élményeik tettek a szocialista forradalom híveivé.

A fiatal magyar kommunista párt a néptömegeket a szocialista forradalom megvalósítására, a munkásosztály hatalmának kivívására mozgósította. Természetes volt, hogy a magyar kommunisták forradalmi munkájukban a bolsevikok tapasztalatait igyekeztek követni.

A szocialista forradalom győzelme előtti időszakban a kommunisták programjának a fegyveres erőkre vonatkozó része teljes egészében megfelelt a klasszikus lenini álláspontnak: „az állandó hadsereg s a fegyveres erő különleges osztagainak (rendőrség, csendőrség, határrendőrség stb.) eltörlése, s helyettesítése a fölfegyverzett proletariátus osztályhadseregével, a burzsoázia lefegyverzése.”¹

Az oroszországi forradalom eseményeinek, a bolsevik párt állásfoglalásainak ismerete segítette a magyar kommunistákat abban, hogy biztosan tájékozódjanak a bel- és külpolitika bonyolult helyzeteiben.

¹ Az egység okmányai. Budapest, 1919. Közoktatásügyi Népbiztosság 11. o.

Amikor a magyar szociáldemokrata vezetők 1918 végén és 1919 elején a „forradalmi honvédelem” jelszavaival igyekeztek a munkásságot a hadseregbe mozgósítani, teljesen kézenfekvő volt a lényegében analóg, 1917. februárját követő oroszországi helyzet tapasztalatainak felhasználása. A magyar kommunisták állásfoglalása e kérdésben egyértelműen megfelelt a Lenin által 1917 tavaszán ismételt hangsúlyozott elveknek. Kun Béla, a Bogár Ignáchoz írott levelében², a „forradalmi háborúra” vonatkozóan híven foglalta össze a lenini álláspontot.

Eredményesen dolgoztak a kommunisták annak érdekében, hogy a polgári demokratikus forradalom idején a szovjetek mintájára spontán létrejött népi szerveket: a munkás- és katonatanácsokat az érlelődő szocialista forradalom támaszaivá tegyék.

Meglehető volt az a gyorsaság, amellyel a KMP megalakulását a kommunista kezdeményezés jegyeit nyilvánvalóan magukon viselő akciók követték. December 10. körül a fővárosban és vidéken egymás után zajlottak le a katonai tüntetések, amelyek során a felvonuló alakulatok egy része már „vörös gárdának” nevezte magát. Ebbe az eseménycsoportba szervesen illeszkedik december 12-én az ellenforradalmi törekvéseket tápláló Bartha hadügyminiszter lemondásának kikényszerítése.

A katonatanácsok közül előbb azoknak a tevékenységében tükröződött a kommunisták hatása, amelyek a csapatoknál, a laktanyákban működtek. Az alakulatok katonáinak politikai fejlődése meghatározta a Központi Katonatanács megalakulását is. Nem kétséges, 1919. márciusára már sikerült elérni azt, hogy a hadsereg feletti tényleges hatalom a katonatanácsok kezében összpontosult. Az a tény, hogy a Központi Katonatanács a proletárdiktatúra megvalósulása melletti kiállításával 1919. március 21-én döntően befolyásolta a Szociáldemokrata Párt vezetőinek elhatározását, természetes következménye volt a folyamatnak, melynek során a katonák többsége magáévá tette a kommunista párt programját.

A katonák felvilágosítására, a szocialista forradalom eszméjének megnyerésére irányuló erőfeszítésekkel egyidőben folytatódott a munkás vörös gárdák szervezése is. 1919. márciusára már Budapesten és vidéken is erős, fegyveres munkásosztatok alakultak.

Az a hatalmas túlerő, amellyel a szocialista társadalmi rend megteremtését akaró katonai alakulatok, munkás vörös gárdák a régi rendet egyre bizonytalanabbul védő fegyveres erők felett rendelkeztek, március 21-én már eleve kilátástalanná tette a szocialista forradalom győzelmének erőszakkal történő megakadályozását.

A Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásától a Tanácsköztársaság kikiáltásáig még négy hónap sem telt el. Az elért eredmény a legnyilvánvalóbb bizonyítéka annak, hogy a magyar kommunisták elsajátították és helyesen alkalmazták a bolsevikok Nagy Októberi Szocialista Forradalmat győzelemre vivő küzdelmének tanulságait.

*

1917. novembere előtt a marxista elmélet a proletárdiktatúra fegyveres védelmének kérdéseivel még általánosságban is alig foglalkozott. Az oroszországi munkásosztálynak töretlen úton haladva, a saját tapasztalatain okulva kel-

lett a belső ellenforradalmárok és intervenciósök elleni fegyveres harc leg-eredményesebb eszközeit és módszereit megadni.

Az oroszországi szovjethatalom megszületését követően létrejött szocialista államok már — mint egyéb területeken is — támaszkodhattak az első proletárdiktatúra katonai tapasztalataira. A szovjet-oroszországi példa kiemelkedő szerepet játszott a Magyar Tanácsköztársaság hadseregének megszervezésében, működésében is, és jelentékeny mértékben járult hozzá a magyar Vörös Hadsereg sikereihez.

A Magyar Tanácsköztársaság vezetői a Vörös Hadsereg létrehozásánál alapjában a szovjet példa szem előtt tartásával jártak el.

A Forradalmi Kormányzótanács március 24-én elfogadott, a Vörös Hadsereg felállítására vonatkozó rendeletét tanulmányozva lehetetlen nem észrevenni, hogy első részében, bizonyos változtatásokkal, magába olvasztva tartalmazza a Népbiztosok Tanácsa által 1918. január 28-án kiadott, a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg létrehozásáról szóló dekrétumot. A magyar dokumentum első 5 pontjának szerkezete, tematikája, állásfoglalásai alapján egybeesnek a nyilvánvalóan mintául szolgáló szovjet határozattal.

A két hadsereg jellegét és feladatait egyértelműen határozták meg az állam szocialista társadalmi rendjéből és internacionalista elkötelezettségéből fakadó tényezők.

A szovjet dekrétum bevezetőjében így határozta meg a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg rendeltetését: „A régi hadsereg a burzsoázia kezében a dolgozók elnyomásának az eszköze volt. Annak következtében, hogy a hatalom a dolgozó és kizsákmányolt osztályok birtokába került, szükségessé vált egy új hadsereg létrehozása, amely a jelenben a szovjethatalom védőbástyája, a legközelebbi jövőben pedig alapját képezi a nép általános felfegyverzésének... és támaszul szolgál majd a közelgő európai szocialista forradalmaknak.”³

Lényegében azonos tartalommal fogalmazta meg a magyar Vörös Hadsereg jellegét és funkcióit a Forradalmi Katonatanács rendelete is: „A Vörös Hadsereg a proletárság osztályhadserege. Minden katonájának egyenlő kötelessége a forradalmi proletárság érdekeinek védelme minden külső és belső ellenség ellen, harc a világproletárság felszabadításáért.”⁴

A hadsereg összetételét illetően a szovjet dokumentumban ezek foglaltatnak: „A Munkás-Paraszt Vörös Hadsereget a dolgozó osztályok legöntudatosabb és legszervezettebb elemei alkotják.”⁵

A magyar rendelet szintén hangsúlyozza, hogy a hadsereget a legöntudatosabb, szervezett elemekből kell létrehozni, azonban azt a kört, amelyből a katonákat toborozni kívánja, a proletariátusra szűkíti. Természetesen a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg is proletár osztályhadsereg volt, azonban a szovjet-oroszországi törekvések már kezdettől fogva a „dolgozó osztályok” élenjáró tagjainak csatasorba állítására irányultak. Itt lényegesen többről volt szó, mint a megfogalmazás különbségéről. Mint a továbbiakban látni fogjuk, a magyar rendelet magán viselte annak bélyegét, hogy a Hadügyi Népbiztosságban és a Forradalmi Kormányzótanácsban március 21. után az az álláspont kerekedett felül, amely szerint a Vörös Hadsereg létrehozását a polgári demokratikus köztársaságban, Böhm Vilmos hadügyminisztersége idején megkezdett szervezeti ala-

³ A Szovjetunió története. 1917—1926. Válogatott dokumentumok. Budapest, 1961. (A továbbiakban: A SZU története) 296. o.

⁴ A Magyar Vörös Hadsereg 1919. Válogatott dokumentumok. Budapest, 1959. (A továbbiakban — A Magyar Vörös Hadsereg 1919) 82. o.

⁵ A SZU története. 296. o.

pokon kell folytatni. Ezért mondta ki a Forradalmi Kormányzótanács rendelete: „A Vörös Hadsereg elsősorban a szervezett munkásságból toborzott és a jelenleg fegyverben álló proletárcatonákból áll.”⁶

Mindkét alaprendelet szerint önkéntes volt a hadseregbe való belépés, sőt a felvételt egyaránt forradalmi szervek ajánlásához kötötték: „A Vörös Hadseregbe való belépéshez ajánlás szükséges: a csapatbizottságoktól, vagy a szovjethatalom platformján álló demokratikus társadalmi szervezetektől, párt- és szakszervezetektől, vagy legalábbis ezen szervezetek tagjától” — hangoztatja a szovjet dekrétum.⁷ A magyar rendelet erről a következőképpen intézkedik: „A hadseregbe való belépésre jogosít a csapattestek bizalmi testületének, vagy a Magyarországi Szocialista Pártnak, vagy a szakszervezeteknek, vagy pedig a munkás- és földművességének tanácsának ajánlata.”⁸

Mindkét rendelet foglalkozott a katonák ellátásának, zsoldjának, a rászoruló családtagjaikról való állami gondoskodásnak kérdéseivel.

A szovjet példa alapján, ahhoz hasonlóan határozta meg a magyar rendelet a Vörös Hadsereg irányításának fórumait, amikor legfelsőbb irányító szervként a Forradalmi Kormányzótanácsot (Szovjet-Oroszországban a Népbiztosok Tanácsát), közvetlen vezetőként pedig a Hadügyi Népbiztosságot (Szovjet-Oroszországban a Hadügyi Népbiztosság mellett létrehozott különleges Összorosz Kollégiumot) jelölte meg.

A szovjet dekrétumra való ilyen mértékű támaszkodás kétségtelenül a tapasztalatok átvételének igényét jelezte. Rá kell azonban arra mutatnunk, hogy az a több mint egy esztendő, amely a két határozat elfogadása között eltelt, a szovjet-országi hadseregszervező munkában lényeges változásokat eredményezett.

A fejlődés egyik leglényegesebb vonása az volt, hogy Szovjet-Oroszországban az önkéntesség elvéről már 1918. júliusában áttértek a kiegészítésnek a hadkötelezettségen alapuló rendszerére. A szovjethatalom ellen kibontakozott ellenforradalmi támadás körülményei között hamarosan nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy csupán az önkéntes jelentkezőkből nem lehet biztosítani a szovjethatalom védelmét minden helyzetben megfelelően ellátni képes tömeghadsereg felállítását.

Hasonlóan fontos változás ment végbe 1918 tavaszán a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg parancsnoki posztjai betöltésének gyakorlatában is. Míg kezdetben a parancsnoki állományt az alegységeknél, csapatoknál és egységeknél a vöröskatonák maguk választották, áprilistól, az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság határozatának megfelelően, a parancsnoki helyeket ki-nevezés útján töltötték be.

Ezek az intézkedések nagy mértékben segítették az Oroszországi Vörös Hadsereg számbeli erősödését, szervezetségének, fegyelmének megszilárdulását.

A Munkás-Paraszt Vörös Hadseregben végbement fejlődést azonban a magyar Vörös Hadsereg megalakításáról szóló rendelet nem tükrözte eléggé. Pedig a Szovjet-Oroszországban végrehajtott szervezeti jellegű változásokat a magyar Hadügyi Népbiztosság és a Forradalmi Kormányzótanács több tagja (elsősorban az Oroszországból hazatért kommunisták) jól ismerte.

Ismeretes, hogy a Pogány József és Szamuely Tibor között 1919. áprilisának elején felszínre került éles összeütközés okai is elsősorban a szervezési koncepciók különbözőségéből fakadtak. Szamuely az önkéntesség alapján nem lát-

6 A Magyar Vörös Hadsereg 1919. 82. o.

7 A SZU története. 297. o.

8 A magyar Vörös Hadsereg 1919. 82. o.

ta biztosíthatónak a hadseregszervezés olyan tempóját, amelyet a helyzet súlyossága véleménye szerint megkívánt. A toborzás rendszerének bevezetéséről (pontosabban: fenntartásáról) emlékirataiban elítélőleg nyilatkozott a szervezéssel foglalkozó egykori hadügyi népbiztos, Szántó Béla is.⁹

Az önkéntességen alapuló hadkiegészítési rendszer Magyarországon is elégtelennek bizonyult abban a pillanatban, amikor az imperialista intervenció megkezdődött.

Az önkéntességi elvről a hadkötelezettségre való áttérés első lépése tulajdonképpen már 3 nappal az imperialista támadás kezdete után megtörtént: április 19-én a budapesti Forradalmi Munkás- és Katonatanács határozatot hozott arról, hogy „úgy a Kormányzótanács és a Munkástanács fele, mint az öszt munkásság fele kimegy a frontra”.¹⁰

Erre a határozatra támaszkodva születtek meg az olyan döntések, mint például a csepeli bizalmi testületé, amely április 21-én kimondta: „a csepeli gyár mindazon osztályaiban, ahol nem hadianyagot, hanem más cikket gyártanak: a munkát beszünteti, a municiót gyártó üzemekben pedig csak a föltétlen szükséges munkaerőt foglalkoztatja, s az így munkából fölszabaduló összes elvtársaink kötelesek belépni a Vörös Hadseregbe”.¹¹ (Az én kiemelésem — L. E.)

A hadkötelezettség bevezetése felé irányuló újabb jelentős lépés történt május másodikán, amikor a Forradalmi Kormányzótanács a Budapesti Munkás- és Katonatanács állásfoglalásának megfelelően így döntött: „A proletárforradalom megmentésére elrendeljük a proletárság általános mozgósítását. Minden katonailag kiképzett proletár haladéktalanul tartozik frontszolgálatra bevonulni.”¹²

Május másodikával tehát — egyelőre a munkásosztály tagjaira terjedően — Tanácsmagyarországon is a hadkötelezettség lépett érvénybe. Mindez nem jelenti azt, hogy a hadsereg sorainak feltöltésénél a kényszer elsődlegessé, meghatározóvá vált volna. Május 3-a és a következő napok eseményei éppen azt bizonyították, hogy a budapesti és vidéki munkások tízezrei a szocialista haszonszeretettől vezetettve, a proletárdiktatúra védelmét önkaratukból is vállalva, lelkesen sorakoztak a Vörös Hadsereg zászlói alá.

A *dolgozók* általános védkötelezettségéről szóló rendeletet a Forradalmi Kormányzótanács június 5-én adta ki. Két és fél hónap elteltével tehát e területen is a Szovjet-Oroszországban kialakult gyakorlat nyert elfogadást.

Hasonló módon, meghatározott — bár rövidebb — időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a magyar Vörös Hadsereg a parancsnoki helyek betöltésére vonatkozóan is (a saját kudarcokból okulva) a Szovjet-Oroszországban már helyesen megoldott módszert alkalmazza.

Tény az, hogy Tanácsmagyarországon már kezdettől fogva a parancsnokoknak csak egy — alsóbb — rétegét választották. Századparancsnoktól felfelé a parancsnokokat a hadügyi népbiztos nevezte ki. A raj- és szakaszparancsnokokat azonban a katonák választották.

Április 16-át követően a keleti arcvonalon a védelmi harcok sikertelenségének egyik okozója a fegyelem elégtelensége volt. Ez pedig nem kis mértékben a választott parancsnokok erélytelenségéből, tekintélyének hiányából

⁹ Lásd: Hadtörténelmi Közlemények, 1959. 7. szám 39–40. o.

¹⁰ A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai. (A továbbiakban — MMTVD). 6/a. k. Budapest, 1959. 260. o.

¹¹ Uo. 286. o.

¹² Népszava, 1919. május 3.

származott: „sokszor nem katonai alakulatokról és formákról, hanem egy magától mozgó tömegről lehet (beszélni), ahol mindenki parancsnok”¹³ — írta április 22-én a Hadügyi Népbiztossághoz küldött táviratában a helyzetet jellemezve a 6. ho. parancsnoksága.

Az ilyen tapasztalatokat foglalta össze és általánosította Szamuely a Budapesti Munkás- és Katonatanács április 25-i ülésén, annak a véleményének adva kifejezést, hogy „A csapatok nem a felszerelés hiánya, hanem elsősorban a fegyelem és a vezetők hiánya miatt voltak kénytelenek visszavonulni”.¹⁴

A parancsnokok erélytelenségét, nevelésük gyengeségét bíráló megjegyzéseket igazságtalan lenne csak a raj- és szakaszparancsnokokra vonatkoztatni. A magasabb beosztású személyek között is sokan voltak olyanok, akik nem tudtak akarataknak érvényt szerezni az áprilisi napokban. Bizonyos azonban, hogy általánosságban a szakaszparancsnoki szint mutatkozott a leggyengébbnek.

Ezért a Hadügyi Népbiztosság április 27-én elrendelte, hogy azoknál az alakulatoknál, ahol ez szükségesnek mutatkozik, a szakaszparancsnokok választásának rendszerét meg kell szüntetni és az ezredparancsnoknak kell őket az arra alkalmas személyek közül kijelölni.

Bár a fentiekben azt láthattuk, hogy egyes lényeges területeken csak a kudarok hatására, bizonyos késéssel történt meg az oroszországi Vörös Hadsereg tevékenysége során kialakult, ott is drágán szerzett tapasztalatok átvétele, a magyar Vörös Hadsereget mégis elsősorban az idősebb testvér elveivel és gyakorlatával megegyező, mintsem az attól különböző vonások jellemezték.

Mint Szovjet-Oroszországban, a hadsereg vezetését a legfontosabb parancsnoki pozíciókban Tanácsmagyarországon is a munkásmozgalom ismert harcossai tartották kezükben. A hadügyi népbiztosok, a hadsereg- és hadtestparancsnokok kivétel nélkül közülük kerültek ki. A dandár-, ezred- és zászlóaljparancsnokok, még inkább a különböző különítmények parancsnokai között is igen sok volt a munkásmozgalomban már régóta részt vevő személy.

A hatalomra jutott munkásosztály a kezdeti időkben általában kevés olyan, parancsnoklásra alkalmas, a forradalom ügye iránt elkötelezett káderrel rendelkezik, akinek számottevő katonai képzettsége van. Ezért nagy a jelentősége azoknak a tanfolyamoknak, iskoláknak, ahol a munkások, parasztok, s a nép ügyéért harcolni kész értelmiségiek hozzájuthatnak a magasabb szintű katonai ismeretekhez.

A szovjet Vörös Hadsereg már 1918. márciusában 13 katonai oktatási intézménnyel (tanfolyammal) rendelkezett.¹⁵ 1919. áprilisában Magyarországon is megkezdték a proletár-parancsnokképző tanfolyam szervezését, sőt Landler Jenő ünnepélyesen meg is nyitotta azt. Az intervenció megindulása következtében azonban — mivel a tanfolyamra számításba vett személyekre is égető szükség volt — a képzés lekerült a napirendről.

1918—19-ben Szovjet-Oroszországban nem kis vitákat váltott ki a régi cári hadsereg katonai szakembereinek a Vörös Hadseregben parancsnoki beosztásokba való beállítására. Lenin — az e területeken megnyilvánuló ellenzéki séget leküzdve — bebizonyította, hogy a régi rendszer szakemberei ismereteinek, tudásának felhasználása a hadügyi területén éppúgy nélkülözhetetlen, mint a

13 A Magyar Vörös Hadsereg 1919. 177. o.

14 MMTVD 6/a. k. 312. o.

15 N. I. Satagin: Organizacija i sztroityelsztvo Szovjetszkoj Armii v 1918—1920. gg. Vojennoje Izdatyelsztvo, Moszkva, 1954. 220. o.

társadalmi élet egyéb szféráiban. A lenini álláspont helyességének csattanós bizonyítéka, hogy 1920. augusztus 15. körül a Munkás-Paraszt Vörös Hadseregbe behívott volt cári tisztek száma 48 409, a tiszthelyetteseké 214 717 volt.¹⁶

A Vörös Hadseregben szolgáló egykori cári tisztek nagy része becsülettel megállta a helyét és rászolgált a vele szemben megnyilvánuló bizalomra. Nem egy volt tábornok és hivatásos tiszt a polgárháború éveiben kiemelkedő fontosságú feladatokat látott el. Ilyen volt például J. J. Vacetisz, Sz. Sz. Kamenyev, M. N. Tuhacsevszkij, B. M. Saposnyikov, M. D. Boncs-Brujevics és mások. Nem kevesen a Nagy Honvédő Háborúban is jelentős beosztásokat töltöttek be.

A régi rendszer hivatásos tisztjeinek a magyar Vörös Hadseregbe történő bevonása körül megközelítően sem alakultak ki olyan viták, mint annak idején Szovjet-Oroszországban. Ez több tényezővel is magyarázható.

Magyarországon a k. u. k. idők magas beosztású katonai vezetőit: az egész tábornoki kart, néhány kivétellel az ezredeseket, s a kompromittált, reakciós, népellenes tisztek jelentős részét még a polgári demokratikus időszakban eltávolították, illetőleg azok kívántak a hadseregből.

A volt szociáldemokrata vezetők többsége már eleve szükségesnek tartotta a régi tisztekkel való együttműködést. A kommunisták pedig jól ismerték Lenin e témára vonatkozó útmutatásait és ennek megfelelően foglaltak állást.

A helyzet sajátos módon alakult, mert a volt hivatásos tisztek egy nagy részére vonatkozóan már március 27-én megszűnt a szolgálat önkéntessége. A Hadügyi Népbiztosság ugyanis akként rendelkezett, hogy az arcvonalakon szolgáló teljesítő tiszteket, ha kell, imperatívuséval kell beosztásukban megerősíteni.¹⁷ Április 23-án pedig elrendelték — a nyugdíjasok és a rokkantak kivételével — valamennyi volt hivatásos tiszt és tiszthelyettes bevonulását.¹⁸

Megállapíthatjuk, hogy a szovjet tapasztalatok felhasználásának helyessége a „katonai specialistáknak” a magyar Vörös Hadseregben történő alkalmazása során szintén igazolást nyert. A volt tisztek és altisztek nélkül semmiképpen sem lehetett volna a hadseregszervezésben és a hadműveletekben azokat az eredményeket elérni, amelyek oly emlékezetessé tették 1919. májusának és júniusának csodálatos napjait.

A Vörös Hadseregbe való behívásnak a volt tisztek túlnyomó többsége eleget tett. Ha választ akarunk adni arra a kérdésre, hogy az Osztrák—Magyar Monarchia tisztiiskoláin forradalminak egyáltalán nem nevezhető szellemben nevelt, kevés kivétellel az úri osztályokból származó volt hivatásos tisztek miért engedelmeskedtek a proletárdiktatúra behívó parancsának, az egyik fő okot abban kell megjelölnünk, hogy a katonáskodáson kívül máshoz nem igen értvén, egzisztenciális érdekeik készítették őket erre. A Vörös Hadseregben való szolgálat vállalását megkönnyítette, elfogadhatóbbá tette számukra egyrészt az a tény, hogy a Tanácsköztársaság kikiáltását a magyar nép — ezen belül az alkotó értelmiség — többsége nagy lelkesedéssel fogadta, másrészt annak tudata, hogy a proletárdiktatúra fegyveres erői a nemzeti szabadságot védelmezik a hódító törekvésekkel szemben.

A Vörös Hadseregben szolgáló teljesítő volt hivatásos tisztek hangulatában az északi hadjáratot követően kezdődött a negatív változás, több té-

16 A. B. Kadisev: Isztorija szovjetszkovo voennovo iszkusszva 1917—1940. Izdatyelsztvo BPA. Moszkva 1949. 28. o.

17 Hadtörténelmi Levéltár (HL) Budapest. A Magyar Tanácsköztársaság iratai. Hüb. 7392/ein. 6. intézkedés.

18 HL. Budapest. A magyar Tanácsköztársaság iratai. Hüb. 8335/ein. 31. sz., intézkedés.

nyező hatására. A visszavonulás elrendelése még a Stromfeldhez hasonló, a munkásosztályhoz közeledni kész tiszteket is elkedvetlenítette, a további szolgálat szükségességébe vetett hitét megingatta. (Ne feledjük, hogy ebben az időben már a munkásmozgalom számos régi vezetője, a szakszervezeti mozgalom jelentős személyiségei is a proletárdiktatúra feladása, az antant előtti való behódolás irányában tettek lépéseket.) Míg a Tanácsköztársaság kikiáltása után a munkásosztálynak és vezetőinek egységes harci elszántsága mindenre magával ragadó hatást gyakorolt, annál inkább negatív következményekkel járt a proletárdiktatúra vezetésében a jobboldal aknamunkája következtében kialakult egyenletlenség.

Döntően befolyásolta a magyar Vörös Hadseregben szolgálatot teljesítő tisztek magatartását az antant támogatását élvező szegedi ellenforradalmi kormány megalakulása. Mivel ebben az időben a Tanácsköztársaság tartós fennmaradásában már nem bíztak a tisztek, először léleklében, majd sokan Szegedre szökve, vagy titkos kapcsolatok útján, szervezetenként is ahhoz a kormányhoz kapcsolódtak, amelyben a hozzájuk közel álló régi rendszer folytatásának ígéretét, egykori társadalmi pozíciójuk és egzisztenciájuk viszaszerzésének biztosítékát látták.

A tény azonban, hogy a „katonai specialisták” hangulata és magatartása a kezdeti időkhöz képest megváltozott, nem teszi kérdésessé alkalmazásuk helyességét. Túlnyomó részük csaknem az utolsó napokig helyén maradt és el látta feladatát. A nyílt árulást, vagy a dezertálást a vöröskatonák és a politikai megbízottak ellenőrzése általában lehetetlenné tette.

„Egyáltalán nincs okunk arra, hogy kidobáljuk a számunkra hasznos szakembereket. De bizonyos keretek közé kell őket állítani, amelyek lehetővé teszi a proletariátus számára, hogy ellenőrizze őket. Meg kell bízni őket munkával egyszersmind azonban éberem kell figyelni őket, *politikai megbízottakat kell föléljük állítani* és meg kell hiúsítani ellenforradalmi cselzővéseiket”¹⁹ — mondotta Lenin. (Az én kiemelésem — L. E.)

Katonai politikai megbízottakat a bolsevik párt Központi Bizottságának határozata alapján már az októberi forradalom előkészítésének időszakában küldték a legfontosabb csapatokhoz. A továbbiakban először a hadsereg vezető szerveiben kezdték meg működésüket a komisszárok, majd a Népbiztosok Tanácsának 1918. április 8-i dekrétumával a politikai megbízotti intézményt kiterjesztették a csapatokra és egységekre is.

A komisszárok elsődleges feladata a parancsnokok ellenőrzése, az ellenforradalmi törekvések megakadályozása volt. Emellett hamarosan növekvő hatékonysággal látták el a csapatoknál folyó politikai nevelés, a sokirányú szervezőmunka feladatait is.

A Szovjet-Oroszországban kiválóan bevált katonai politikai biztosok intézményének Magyarországon történő bevezetésére már a Vörös Hadsereg megalakításáról szóló rendelet megjelenésének másnapján rendelkezés történt.

Eszerint a Hadügyi Népbiztosság minden hadosztály- és ezredparancsnokához (később a zászlóaljokhoz is) politikai megbízottat nevezett ki.

Feladataikat a rendelkezés a szovjet-országi komisszárok hatáskörével lényegében egyezően, a régi katonai szakemberek ellenőrzésében, valamint a politikai nevelő és felvilágosító munka irányításában jelölte meg:

„Az egyes katonai egységekhez kinevezett, illetve beosztott politikai megbízottak képviselői a proletárdiktatúrának és a részekkel szemben az egész proletariátus forradalmi akaratának.

¹⁹ Lenin Művei. Szikra, 1953. 29. k. 7. o.

Mint a felszabadulásért küzdő proletariátus reprezentánsai ellenőrzik és figyelemmel kísérik elsősorban a proletárhadsereg nem proletárelemekből álló parancsnokait, alkalmazottait (a régi hadsereg tisztjeit), azoknak tevékenységét, sőt katonai intézkedéseit is.

Gondoskodnak — agitátor kollégium szervezés útján — arról, hogy a forradalmi szellem, a proletárharcosoktól megkívánható forradalmi fegyelem a hadseregben fenntartassék.”²⁰

Az utasítás szelleme, hangja, a politikai megbízottaknak a különböző helyzetekben való eljárására vonatkozó előírásai kétséget kizáróan arra utalnak, hogy megfogalmazásában elsődlegesen működtek közre a Szovjet-Oroszországból hazatért internacionalisták: Szamuely, aki ekkor hadügyi népbiztoshelyettes volt, és feltehetően a proletárdiktatúra első napjaiban a Hadügyi Népbiztosság Szervezési Osztályán működő Münnich Ferenc.

Szovjet-Oroszországban a komisszárok a politikai munkában jártas, tapasztalt forradalmárok közül kerültek ki. Közöttük olyan kiemelkedő munkásmozgalmi személyiségek tevékenykedtek, mint Vorosilov, Kirov, Kujbisev, Ordzonikidze, Mikoján, Svernyik, Sztálin és mások.

Magyarországon a katonai politikai megbízottak között jóval kevesebb volt a munkásmozgalomban vezető szerepet betöltött személy. Igaz ugyan, hogy a budapesti központi Munkástanács április 19-i határozatát követően több népbiztos — köztük Landler, Pogány, Lukács, Hevesi, Rákosi — kiment a frontra és lényegében katonai politikai biztosként tevékenykedett, az arcvonal megszüllődése után azonban többségük visszatért a fővárosba.

A magyar Vörös Hadsereg komisszárjai között Münnich volt a legtöbb politikai és katonai tapasztalattal rendelkező személy. Nem véletlen, hogy a Vörös Hadsereg Politikai Osztályának megszervezése után őt bízták meg annak vezetésével. A hadosztály- és dandár-politikai megbízottak között még volt több, az oroszországi internacionalisták soraiban, illetve a hazai mozgalomban tapasztalatokat szerzett kommunista, mint Karikás Frigyes, Gábor Mózes, vagy Szántó Rezső, de az ezredeknél már sok fiatal, kevés tapasztalattal rendelkező ember nyert beosztást.

A magyar politikai megbízottak munkájának eredményességét nagy mértékben hátráltatta az egységes vezetés hiánya, a Forradalmi Kormányzótanács és a Hadügyi Népbiztosság egyes vezetőinél jelentkező káros politikai törekvések hatása.

Böhm Vilmos, hadseregarancsnokként, számos rendelkezésével korlátozni igyekezett a magyar komisszárok hatáskörét, s egyenesen megtiltotta számukra, hogy a hadműveleti, illetőleg harcászati kérdésekbe beleszóljanak. Bár ezt az intézkedést nem mindenütt vették figyelembe — különösen ott nem, ahol felkészült és talpraesett ember volt a politikai biztos — nem maradt hatás nélkül.

Minden gátló tényező ellenére a politikai biztosok intézmény Tanácsmagyarországon is bevált és hozzájárult a sikerekhez.

„... a Vörös Hadsereg komoly katonai tényező volt és amíg a nemzetközi helyzet és a belső körülmények kedvezőtlenre nem fordultak, sikerrel harcolt. Ez a kommunista politikai biztosoknak és más munkás-paraszt származású politikai biztosok tevékenységének volt köszönhető” — írta Münnich Ferenc a „Néphadsereg” című újság részére adott nyilatkozatában.²¹

²⁰ A Magyar Vörös Hadsereg 1919. 88. o.

²¹ Néphadsereg 1959. március 19.

A két szocialista hadsereg társadalmi és eszmei alapjainak azonosságából következően, de a szovjet-orszországi tapasztalatok tudatos alkalmazásának eredményeként más lényeges vonásokban is a példaképhez és szövetségéhez hasonló volt a magyar Vörös Hadsereg.

Ilyen volt az internacionalistákból szervezett alakulatok részvétele a magyar Tanácsköztársaság védelmében. Mivel a proletárdiktatúra számos vezetője maga is aktív résztvevője volt a nemzetközi oroszországi küzdelmeknek, természetes volt, hogy a magyar Vörös Hadsereg szervezése során is fontosnak tartották az itt tartózkodó külföldieknek a vörös zászló alá történő mozgósítását. Már március végén megkezdődött a nemzetközi zászlóaljainak megalakulása. Egymás után szerveződtek meg az orosz, délszláv, olasz, szlovák, bolgár, román katonákból a zászlóaljak. Április elején, Leo Rothziegel kommunista nyomdász vezetésével, egy egész ezredre való osztrák fiatal jött Magyarországra, hogy felajánlja életét és véréát a magyar forradalom védelmére.

A Tanácsköztársaság első, a szocializmus ügye iránt elkötelezett zászlóaljai az internacionalistákból alakultak. Erről tanúskodnak Szamuely Tibornak a Kormányzótanács április 2-án megtartott ülésén elhangzott szavai:

„Budapesten a nemzetközi ezreden kívül egyetlenegy egységünk sincs, amellyel rendelkezniénk, amely fel volna szerelve.”²²

A Vörös Hadsereg keretében három nemzetközi ezred alakult, de nem magyar nemzetiségű katonák nagy számban küzdöttek más alakulatokban is. A szocialista forradalom magyarországi frontján az internacionalisták százai ontották vérüket, haltak hősi halált a magyar munkásokkal és paraszttal vállvetve folytatott küzdelemben.

A szovjet-orszországi tapasztalatok hatása bizonyos mértékig kimutatható a magyar Vörös Hadsereg harceljárásában, hadműveleti és harcászati gyakorlatában is.

A hadműveletek megtervezésének a sablonoktól eltérő, bátor nagyvonalúsága, a katonatömegek forradalmi lelkesedésére való tudatos támaszkodás, az erőkkal, tartalékokkal való merész manőverezés — éppúgy, mint az intervenciót folytató államok és hadseregek ellentéteinek, együttműködésük gyengéinek kihasználása (hogy a legfontosabbakat említsük) — az oroszországi Vörös Hadsereghez hasonlóan megtalálható volt a Tanácsköztársaság fegyveres erejében is.

Természetesen nem feledkezhetünk meg arról, hogy ezek a hasonló vonások általában nem is annyira a testvérhadseregnél bevált módszerek követésére irányuló törekvésekből, mint inkább a két hadsereg forradalmi jellegének identitásából s a háború olyan sajátos körülményeinek egyezéséből adódtak, amilyen például az összefüggő védelmi vonalak hiánya volt.

Ez utóbbi tényezővel magyarázható többek között az, hogy mint Szovjet-Oroszországban, nálunk is igen eredményesen és széleskörűen nyertek alkalmazást a páncélvonatok. Ugyanakkor, a rögtönzött — páncéllapok felszerelésével és homokzsákok elhelyezésével, tehervonatokból átalakított — páncélvonatok alkalmazásában már minden valószínűség szerint a polgárháborúból származó emlékek játszottak közre.

A lényegét elsődlegesen érintő tartalmi jellegű tapasztalatok mellett a magyar Vörös Hadsereg átvett jó néhány, inkább a formai kategóriába tartozó (bár gyakran igen fontos összefüggéseket érintő) megoldást is.

22 Idézi: Bóhm Vilmos, Két forradalom tüzeiben. Népszava, 1946. 228. o.

Így a szovjet-országi Munkás-Paraszt Vörös Hadsereghez hasonlóan — bár nyilvánvalóan a munkásmozgalom régi, a címekkel és rangokkal szemben kezdettől fogva megnyilvánuló elutasító álláspontjának természetes folyamánnyaként — a magyar Vörös Hadseregben is eltörölték a rendfokozatokat. Az egyenruhákról a csillagokkal együtt eltűntek a kitüntetések is.

Mindkét hadseregben hamarosan nyilvánvalóvá vált azonban, hogy szükséges a parancsnokoknak és a politikai megbízottaknak megkülönböztető jelzésekkel való ellátása. Az oroszországi Vörös Hadseregben 1919. januárjában vezették be a parancsnoki beosztások jelzését. Magyarországon a hadsereg májusi újjászervezése velejárájaként, május 16-án rendelték el a harcoló csapatoknál szolgálatot teljesítő parancsnoki beosztású személyek egyenruhájának jelzésekkel történő felszerelését a zubbony, köpeny jobb ujján, illetőleg a sapkán viselendő vörös színű csikok formájában.

Egy héttel később elrendelték a katonai politikai biztosok megkülönböztetését is, egyrészt a komisszári feladatokra, másrészt a beosztásokra utaló jelzésekkel.

A szovjethatalom első kitüntetését, a Vörös Zászló rendet csak 1918. szeptemberében rendszerezítették. Kezdetben a Magyar Tanácsköztársaságnak sem volt állami kitüntetése. Mégis eléggé hamar szükségesnek látszott a kiemelkedő teljesítményt elért parancsnokok munkája elismerésének valamilyen tárgyi formában történő kifejezése. A Forradalmi Kormányzótanács Stromfeldet például, a Vörös Hadsereg újjászervezésében, az Északi Hadjárat sikeres előkészítésében és levezetésében szerzett érdemeiért, aranyórával ajándékozta meg. Június 20-án már Magyarországon is megszületett a döntés, sőt a rendelet is kiadásra került a hadi kitüntetések rendszerezítéséről.²³ Elkészítésükre és adományozásukra azonban már nem volt idő.

*

A szovjet-országi tapasztalatoknak a Magyar Tanácsköztársaság védelmében történő felhasználása természetesen a kérdések jóval szélesebb körét érinti, mint amennyit e tanulmány keretében módunk és szándékunk volt tárgyalni. Arra törekedve, hogy vizsgálódásunkat az elsődlegesen katonai területre korlátozzuk, jelen esetben nem kívántunk olyan, a hadsereg életét és tevékenységét meghatározó módon befolyásoló kérdésekkel foglalkozni, amelyek a Tanácsköztársaság politikai stratégiájának fundamentális elemeként a proletárdiktatúra sorsára egyéb tekintetben is döntő módon kihatottak. Ilyen például a földkérdésnek lényeges honvédelmi, katonai vonatkozásokat is felvető megoldása; az Északi Hadjárat során kibontakozó, breszt-litovszki analógiákat felvető vita a maga következményeivel stb. Ezekről azonban történeti irodalmunkban (többek között a jelen írás szerzőjének munkáiban) már bőven esett szó.

Úgy véljük, ez a vázlatos áttekintés is bizonyító erejű képet ad arról, hogy a világtörténelem első és második szocialista államának hadseregét, egyebek között, az idősebb testvér tapasztalatainak alkalmazásán is alapuló genetikai kapcsolatok is összefűzték. E tapasztalatok meggyorsították a magyar Vörös Hadsereg létrehozását, elősegítették harckészségének megerősítését és jelentékenyen hozzájárultak azoknak az eredményeknek eléréséhez, amelyeket az utókor méltán sorol legnagyobb forradalmi, honvédő hagyományaink közé.

23 Lásd: A Magyar Vörös Hadsereg 1919. 374—375. o.

Ervin Liptai

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РЕВОЛЮЦИОННОГО ОПЫТА СОВЕТСКОЙ РОССИИ В ЗАЩИТЕ ВЕНГЕРСКОЙ СОВЕТСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Резюме

До Великой Октябрьской социалистической революции марксистская теория рассматривала вопросы вооруженной защиты пролетарской диктатуры лишь в общих чертах. Поэтому опыт, связанный с созданием и действиями первой в мировой истории социалистической армии, имел и имеет выдающееся значение для всех социалистических стран. Пример Советской России играл решающую роль в организации и функционировании армии Венгерской Советской Республики.

В дезорганизации кайзеровской армии, а затем и буржуазно-демократической армии, в революционизировании солдат значительную роль сыграли венгерские Советы солдатских депутатов, организованные по примеру Советской России.

После провозглашения Венгерской Советской Республики во время организации Красной Армии руководители пролетарской диктатуры Венгрии также шли по пути, указанному Красной Армией Советской России.

Это прежде всего проявилось в классовом характере армии. Венгерская Красная Армия также была пролетарской классовой армией, которую считали не только защитницей Советской Республики, но и участницей международного социалистического революционного движения.

Пролетарский классовый характер армии обеспечивался за счет того, что руководство армией на наиболее важных командных постах находилось в руках известных борцов рабочего движения. Наряду с этим — по примеру Советской России — широко использовались также и военные специалисты. Военские звания, знаки отличия, награды, как это было в начале и в Советской России, в Красной Армии Венгрии также были отменены. Обеспечению интересов рабочего класса служило также и создание системы военно-политических уполномоченных.

Организация Венгерской Красной Армии — как это было в то время и в Красной Армии Советской России, — вначале проводилась на добровольческих началах, путем вербования. Однако обстановка настоятельно потребовала, чтобы и формировании венгерской пролетарской армии также перешли (посредством различных ступеней) к укомплектованию посредством мобилизации.

Воздействие опыта Советской России в определенной мере может быть выявлено и в способах ведения боевых действий, в практике оперативного и тактического искусства Венгерской Красной Армии. Однако необходимо указать на то, что такое сходство было вызвано также и аналогичностью революционного характера армий, совпадением таких черт войны, как например отсутствие сплошных линий фронта и т.д.

Ervin Liptai

VERWERTUNG DEN IN DER RUßLÄNDISCHEN REVOLUTION GEMACHTEN ERFAHRUNGEN BEI DER VERTEIDIGUNG DER UNGARISCHEN RÄTEREPUBLIK

Resume

Vor der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution hat die marxistische Theorie die Fragen der bewaffneten Verteidigung der Proletardiktatur nur ganz allgemein aufgeworfen. Darum hatten und haben die mit der Schaffung und der Tätigkeit der ersten sozialistischen Armee der Weltgeschichte verknüpften Erfahrungen für sämtliche sozialistische Staaten hervorragende Bedeutung. Das Beispiel Sowjetrußlands spielte eine entscheidende Rolle bei der Organisierung und der Tätigkeit der Armee der Ungarischen Räterepublik.

An der Desorganisierung der. k. u. k. und dann der bürgerlich demokratischen Armee, an der Revolutionierung der Soldaten hatten die nach rußländischem Muster organisierten Soldatenräte in Ungarn bedeutenden Anteil.

Nach der Ausrufung der Ungarischen Räterepublik befolgten bei der Organisation der Roten Armee auch die Führer der ungarischen Proletardiktatur den von der Rußischen Roten Armee beschrittenen Weg.

Dies offenbarte sich vor allem im Klassencharakter der Armee. Auch die Ungarische Rote Armee war eine proletarische Klassenarmee, die nicht nur als Verteidiger der Räterepublik, sondern auch als Teilhaber der internationalen sozialistischen revolutionären Bewegung betrachtet wurde.

Der Sicherung des proletarischen Klassencharakters diene, daß die Führung der Armee auf den wichtigsten Posten bekannte Kämpfer der Arbeiterbewegung in ihren Händen hielten. Daneben wurden — dem rußländischen Beispiel folgend — auch die Militärspezialisten weitgehend verwendet. Die Dienstgrade und Auszeichnungen wurden — wie dies anfangs auch in Rußland geschah — auch in der ungarischen Roten Armee abgeschafft. Den Interessen der Arbeiterklasse diene auch die Schaffung des Systems der militärpolitischen Beauftragten.

Die Organisation der Ungarischen Roten Armee erfolgte — wie seinerzeit auch die der Rußischen Roten Armee — anfangs auf freiwilliger Grundlage durch Anwerbung. In der Notlage wurde auch bei der Organisation der ungarischen Proletararmee auf die Ergänzung durch Mobilisierung übergegangen.

Die Wirkung der in Sowjetrußland gemachten Erfahrungen ist in gewissem Maße auch in der Kampfweise, in der strategischen und taktischen Kriegskunst der Ungarischen Roten Armee nachweisbar. Doch muß darauf hingewiesen werden, daß die Ähnlichkeiten auch durch die Identität des revolutionären Charakters der Armee, durch die Identität solcher Züge in der Kriegführung, wie z. B. der Mangel zusammenhängender Fronten usw. hervorgerufen wurden.